

Szösszenetek a tájökológiáról

A világ egységes egésként való kezelésével az újkori tudomány megalapozását kiváltó kopernikuszi fordulat lehetővé tette a természet átfogó igazságának felfedezését. Az így már demitizálttá váló tudomány művelői számára erős érvelési pozíciót sikerült kiharcolni a kísérleti módszerek alkalmazása révén, mindez azonban egyrészt megfosztotta az amatőrök számára oly vonzerővel, glamourral rendelkező tudományos diszciplínákat attraktív jellegüktől – gondolok itt elsősorban a természettudományokra –, másrészt pedig a tudományos közösségek igen nehezen megváltoztatható paradigmákat fogadtak el. A geográfia sem kerülte el e vonzalomvesztést, és az ókori tudósok természettel kapcsolatos felismerései és revelációi, a nagy földrajzi felfedezések és a leíró jellegű földrajz lecsengésével az elmúlt évszázad közepe táján öndefiníciós válságba került.

A földrajznak ebben a kifulladás stádiumában – fél évszázaddal ezelőtt, majd a *Geográfus Hírlevél* legutóbbi számában újra – napvilágot látott Marosi–Szilárd szerzőpáros tanulmánya a jövő kutatásainak irányát szabta meg azáltal, hogy új utakat és módszereket vázolt fel, és gyakorlati célkitűzéseket fogalmazott meg a természeti földrajzi kutatások számára, továbbá elsőként határozta meg a földtudományok művelői által idegennek tekintett interdiszciplináris jellegű tudományág – a tájökológia – célkitűzéseit. Többen a tanulmány megjelenését tartják a honi tájökológiai iskolák origó pontjának.

*

A táj azon kevés geográfiai fogalom, amelynek földrajzi jellegét aligha lehet vitatni. A fogalom pontos meghatározását illető vita ellenére soha nem lehetett megkérdőjelezni, hogy a táj alapvetően földrajzi képződmény, amelynek működését, megjelenését elsősorban a geográfusok vizsgálják, kutatása elsősorban földrajzi téma, feladat – írja Csorba Péter. És mi, földrajzosok, tudjuk, hogy igaza van, annak ellenére, hogy sokan vitatják ennek az állításnak valóságtartalmát. Ez ellen szól látszólag, hogy a különféle „ökológiás” szösszetételekkel kifejezetett speciális szakterületek kialakulása igen eltérő, mi több, váratlan eredetű genezisével találkozhatunk. Például a városökológia terminus technikus gyakorlatilag a prohibíció időszakának chicagói maffiaháborúk következményeként jött létre (lásd a Robert E. Park, Louis Wirth és Ernest W. Burgess által alapított Chicagói Városökológia Iskola történetét). Hasonlóan érdekesen alakult a Carl Troll által kreált új tudomány, a Landschaftökologie (tájökológia) története. A berlini Humboldt Egyetem gyarmati és tengerentúli földrajzát oktató professzoraként Troll 1933-1934-ben Karl Wien kíséretében bejárta Kelet- és Dél-Afrikát, majd 1937-ben Rudolf Schottenloher társaságában Etiópiában kutatott. Az Afrikában készített légi fényképek segítségével megpróbálta kiértékelni a környezet és a növényzet összefüggéseit, és ő volt, aki elsőnek felismerte a táj heterogenitását és mozaikosságát. Csorba Péternek részben igaza van: a táj első vizsgálója minden kétség nélkül geográfus volt.

*

Mint minden nemzetközi tudományos szervezetnek, a franciák megalkották a maguk nemzetközi frankofon (nem franciaországi) változatát. Létezik tehát például frankofon orvostudományi egyesület, városklimatológiai szervezet (ennek központja pont Lille-ben található), kronobiológiai társaság, vizuális művészeti szövetség, és nem utolsósorban francia nyelvű tájépítő és területrendezési szervezet. Míg a magyarban és a legtöbb nyelvben a táj (Landscape, Landschaft, landskaap stb.) szó egy tényleges természetrezületet jelent (Humboldt „földabrosza”), addig a francia *paysage* annak ellenére, hogy a *pays* (ország, vidék, terület) szó származéka, esztétikai töltéssel bír, és zömmel természetszemléletet fejez ki. Az *Encicloæpdia Universalis* XII. kötete (Paris, 1980) a *paysage* szócikk alatt csakis a művészettörténeti szempontú értékelést tartalmazza. A *Trésor de la Langue Française informatisé* (<http://atilf.atilf.fr/>) a *panorama*, a *csodás látvány* és a *kilátóhely* szinonimájaként tünteti fel, és

szintén képi-esztétikai fogalomként jellemzi. Megállapítható tehát, hogy a táj szó franciául szemlélt térrészletet jelent, igen jelentős mértékű képszerűséget hordoz, ezáltal e fogalom a szubjektum racionális térkonstrukcióját jelenti. Annak ellenére, hogy bevezették az *ecologie du paysage* kifejezést ez nem honosodott meg a „tájás” szemléletű geográfiában. Gyakrabban használják a *környezeti és faji igazgatás/irányítás* vagy *menedzsment* (*gestion des milieux et des espèces*) elnevezést, ami térrendezési konnotációval bír, és az ember által használt és belakott terek gazdaságossá és élhetővé alakításának elméletét és gyakorlatát jelenti. Mindezek alapján a tájértékelés részben geográfus, földtudományi feladat – amennyiben a táj ökológiai mutatóit elemzi (*pôle objectif*) –, másrészt meghaladja azt, sőt a természettudományok kereteit túllépve társadalmi-kulturális értékek vizsgálatát (*pôle subjectif*) jelenti (részletesen lásd: <http://indicateur.paysage.free.fr/fra/historique.html>).

Szalma Kata, Lille